

Zalán Tibor

Töprengések A Magyar Kultúra Napján

A cultura latin szó, művelést, megművelést, szántást-vetést jelent. Cato a *De agri cultura* című híres írásában még csak földművelésről, olajfák műveléséről beszél, amikor a kifejezést használja. Háromszáz évvel később Cicero már a szellem művelésére érti a fogalmat (*cultura animi*). A felvilágosodás kora használja először átvitt értelemben a kultúra-fogalmat, mely az azóta kialakult és általánosan elterjedt felfogás szerint emberi ismeret, meggyőződés és magatartás összefüggő elemeiből kialakult rendszert jelöl. Magában foglalja a nyelvet, az eszméket, hiedelmeket és szokásokat, tabukat és szabályokat, kódokat, intézményeket, eszközöket, technikákat, művészeti alkotásokat, rituálékat, szertartásokat, illetve az ezekhez kapcsolódó elemeket. Mindent tehát, amit a közösség társas/társadalmi szokások alakjában története során kifejlesztett. Személy szerint hozzáam Melvill Herskovits, amerikai szociológus definíciója áll legközelebb: *A kultúra a világ ember által alkotott része*. Amikor tehát kultúráról gondolkodunk, a legalapvetőbb emberi feladatunkról és lehetőségünkéről teszünk megállapításokat: beilleszkedésünkéről a világba, illetve a világ számunkra élhetővé és élvezhetővé alakításáról. Természetes dolog tehát, hogy a kultúrantropológusok által kezelt fejlődéslépcsők közül (*vadság – barbárság – civilizáció*) mi csak a harmadikra, tehát a civilizációra értjük rá a kultúra fogalmát, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a kultúra fogalmát gyakran fedjük le, mi több, fedhetjük le, a civilizáció szóval. A kultúra alapvető tulajdonsága a fejlődés, ami abból fakad, hogy az ember tanulni tud, át akarja adni az ismereteit a következő nemzedékeknek, a kultúra fogalmába tehát alapvetően beletartozik a tanulás, illetve az ismeretek közvetítése, a tanítás.

Mint minden változó rendszer, a kultúra is tartalmaz statikus és dinamikus elemeket. Ezek aránya, illetve az ezek közötti aránymódosulások döntik el, hogy milyen kulturális állapotot mutat egy-egy vizsgált közösség. Statikus elemekként kell kezeljük a hagyományokat, a történelem jelenbe átnyúló, jelent alakító és formáló mozzanatait, és azokat a tapasztalatokat, melyeket a közösség alakulása sorsán megszerzett. Erre az alapra épül rá a jelenkor dinamikáját képviselő fejlődési, változási mozzanat, ha kulturális rétegződöttségről beszélünk, akkor a mindenkori legfelső, mozgó, alakuló, változó és változtató réteg.

A magyar kultúra gyökerei messzire nyúlnak vissza időben és térben is. A kezdet homályba vész, és mindmáig egymásnak ellentmondó nézetek terjednek és léteznek róla. Jelenkorunk pedig valamennyiünk által ismert, vagy ismertnek vélhető. Figyelmünket a Magyar Kultúra Napján természetesen jelenkori kultúránk állapotára, illetve a benne végbemenő jelentős változásra kell fordítanunk. Manapság divatos szó a paradigmaváltás, és feltételezhetően hasznos szó. A magyar kultúra napjainkban hihetetlenül fontos és létét meghatározó, létformáját jelentősen módosító, illetve forradalmian átalakító paradigmaváltáson megy keresztül. Ez két póluson írható le: a média kultúráképző szándékán, és a világháló megjelenése okozta, a számítógépes-internetes rendszerek kultúra-át(és fel)váltó térhódításán. Kettős folyamat ez, mely egy időben zajlik le: részint egy világkulturális expanzióról beszélhetünk, másrészt a nemzeti kultúrák nyitottabbá válásáról. Megérhető azoknak az aggodalma, akik féltik a nemzeti értékeket, de elsősorban a nemzeti jelleget egy globálisabb rendszer atmoszférájából. Ugyanakkor megérthető azok törekvése is, akik a magyar kultúra világba kilépését csakis a világkultúrához csatlakozással képzelik megvalósíthatónak. Ez a folyamat, mivel benne vagyunk, mégpedig a legközepebben, egyelőre kiszámíthatatlan hatásában és eredményében.

Nem fedheti el azonban a nagyszabású változás-folyamat a kultúra napi gondjait. És itt jeleznünk kell, hogy ebben a pillanatban a kultúrára mint a tudományok és művészetek összességére gondolunk, és a gondok főlemlítésekor a kultúra ezen intézményeinek az ellehetetlenülésétől félünk. Amíg a rendszerváltozásig egy idegen kultúra erőszakos térhódításától, a magyar kultúra idegen elemekkel kívülről végbevitt feltöltésétől riadoztunk és irtóztunk, ma a *pénzpiac* kultúra-alakító hatalma ijeszt bennünket. Senki sem tagadja, hogy a kultúrába a magasabb kulturális szinten elhelyezkedő értékek mellett beletartoznak a populáris kulturális termékek, értékek és nézetek. Alapvető azonban, hogy ne ez utóbbiak határozzák meg annak a jellegét, illetve

„A kultúra értékeinek létrehozói számára egyetlen lehetőség van: szembesíteni a társadalmat azzal, amivé vált, szembesíteni az embereket azzal, amik, és amit felkínálnak a számukra, megkongatni a vészharangokat, hogy ébredjenek, mert megérkezett a média-szenny áradata és a világháló-szenny értékeket felperzselő tűzvésze.”

fejlődési irányát. Ostobaság lenne tehát például a szappanoperák vagy a szenzációhajhász riportázsok, a valós világ helyét elfoglaló „való világok”, vagy a mega- és gigasztárok hamis perspektívákat felkínáló sorozatainak eltávolítását követelni a kultúrából, de nagy szégyen volna, ha ezek jelentenék – de nagy szégyen talán, mert ezek jelentik - mai kultúránk hivatkozási szintjét. Nos, ha Önök megtiszteltek azzal, hogy meghallgatják a Magyar Kultúra Napját köszöntő gondolataimat, hadd tiszteljem meg én is Önöket azzal, hogy őszintén elmondom a félelmeimet és a kételyeimet, amelyek a magyar kultúra, de egyáltalán, a kultúra állapota miatt bennem újra és újra megjelennek, illetve megfogalmazódnak. Azt kell lássuk ugyanis, hogy a mai kulturális szokások, fogyasztások elbillentek a populáris régió felé. A magyar kultúrafogyasztók jelentős része – és ne is próbálkozzunk százalékos becslésekbe bocsátkozni – a média felkínálta alacsonyabb, ám fogyasztható, tartalmatlanabb, de elviselhető kultúrát fogadja el, és tartja magára nézve befogadhatónak. Magyarán, gondolkodás és kételyek nélkül elfogadja a slágergyárosok hagymázos álmait az érzelmekről és érzésekről, szappanoperák ál-igazságait és -konfliktusait, a harc- és gengszeralkotások erőszak- és halálmegoldásait, a porno- és szex-ipar potenciál- és személyiségfelnövesztő pszeudo-protéziseit. Magyarán, az eufemizálás mesterfokára értünk: érzések helyett nyavalygás, konfliktus-átélés helyett konfliktuskerülés, igazság helyett annak a látszata, jóság helyett az erőszak mítosza, szerelem és érzékiség helyett a test üres kultusza és látványipara. Ebben a – közel sem azonos esélyeket kínáló – kultúrában kell a magasabb kulturális értékeknek artikulálódniuk. A kérdés, hogy kinek. A válasz, hogy nem tudni. Eljuthatunk oda, hogy a kultúra a kultúrát létrehozók és néhány érzékeny, társadalmilag kétséssé váló figura befogadási terére szűkül le. A Magyar Kultúra Napján tehát öröm és aggodás kell vegyüljön bennünk. Öröm, mert a magyar kultúra nagyot lép előre évről évre, termékei egyre ismertebbek és keresettebbek a nagyvilágban, kulturális életünk mozgása egyre harmonizálódóbban kapcsolódik a világkultúra mozgásaihoz, részeként annak, de önálló entitásként abban. Ugyanakkor aggodnunk kell azon, hogy sikerül-e a szabad társadalomban hihetetlen tágassá szétszaladt megnyilvánulási tereken megőrizni a már megszerzett kulturális értékeinket, azaz hagyományainkat, népszokásainkat, történelmünket és a történelmünk során felhalmozott gazdagságunkat művészeti termékekben, tudományos eredményekben, meg tudjuk-e tartani a gyökereinket, és azok táplálják-e majd tovább a legújabb hajtásokat a metaforikus kultúrafán – azok számára, akik a kultúra fogyasztóiként vannak jelen a társadalomban. Ám hosszabb távon kérdés, hogy lesznek-e azok, akik fogyasztóként jelentkeznek a magasabb kultúrára, vagy a kultúra globalizálódásával a világtrendek, egyben a ravasz és megnyerő világszínvonalatlanságok veszik át a kultúra szerepét, csábítják magukhoz a kultúra befogadóit, felhasználóit. A kérdés nyitott, nincs mit eldönteni most. A kultúra értékeinek létrehozói számára egyetlen lehetőség van: szembesíteni a társadalmat azzal, amivé vált, szembesíteni az embereket azzal, amik, és amit felkínálnak a számukra, megkongatni a vészharangokat, hogy ébredjenek, mert megérkezett a média-szenny áradata és a világháló-szenny értékeket felperzselő tűzvésze. Ehhez kemény szembesítések kellenek, nem a fogyasztók kegyét és kényelmét kereső kulturális termékek, de egyenes és kíméletlen beszéd, ábrázolás, zene, színház valamennyi megnyilvánulási formában – amelyben és amitől rá lehet döbbsen, hogy rosszul és elromlottan élünk, romlott és ócska világot építettünk fel magunknak, hogy hamarosan már csak romokon járunk, ha nem figyelünk oda, a nyelvünkkel kezdve elveszítjük mindazt az értéket, amit immár több mint egy évezrede építettek, raktak össze a számunkra. Ez csak vízió – egy gazdag kultúra létezésének a tudatában. Jó tudni, hogy van, és nem elég figyelmeztetni, hogy vigyázzunk rá, figyeljünk oda rá, vegyük komolyan, védjük és óvjuk, ne hagyjuk felcserélni idegen anyagokra – mert ma még a miénk.